

Gyula Tokody

Działalność naukowa Instytutu Historycznego Uniwersytetu Lajosa Kossutha w Debreczynie

Rocznik Lubelski 13, 187-197

1970

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GYULA TOKODY

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA INSTYTUTU HISTORYCZNEGO UNIwersYTETU LAJOSA KOSSUTHA W DEBRECZYŃNIE *

Od połowy XVI w. w Debreczynie rozpoczęto nauczanie na poziomie uniwersyteckim w zreformowanym kolegium; Uniwersytet istnieje jednak dopiero od pół wieku. Również w katedrach historii są prowadzone prace od 1914 r. Badania naukowe w okresie międzywojennym były już wielostronnie rozwinięte, a wielu profesorów i pracowników tych katedr publikowało także po 1945 r. Wybitne osiągnięcia należy zanotować przed 1945 r. w dziedzinie badań historii kościoła, przede wszystkim dzięki działalności Imre Revesza, jak również badania w zakresie historii prawa. Tych ostatnich nie kontynuuje się w Debreczynie po wyzwoleniu. W czasie drugiej wojny światowej interesującą działalność rozwinął Adorjan Diveky w uniwersyteckiej Katedrze Historii Europy Wschodniej. Poprzednio Diveky był lektorem języka węgierskiego w Uniwersytecie Warszawskim, następnie dyrektorem Instytutu Węgierskiego w Warszawie. Na Węgrzech był znany jako badacz stosunków węgiersko-polskich¹.

Jednym z koryfeuszów badań naukowych nad starożytnością był Andras Alföldi, przebywający dłuższy czas za granicą, cieszący się powszechnym autorytetem². Nadając rangę naukową badaniom Pannonii stał się autorytetem nie tylko w Debreczynie, ale również w całym kraju dla młodych pokoleń, w tym również marksistowskich historyków starożytności. W pewnym sensie do tego kręgu problemów należy działalność Istvana Jardynyi'ego Paulovicsa, który na początku lat pięćdziesiątych był kierownikiem Katedry Historii Starożytnej Uniwersytetu w Debreczynie. Historia pannońsko-rzymska i archeologia stanowiły punkt centralny jego zainteresowań. Z jego nazwiskiem wiąże się kilka cennych wykopalisk, m. in. odkrycie bazyliki w Szombathely, a przede wszystkim wydanie tablic prawnych z Oszöny. W latach pięćdziesiątych właściwe badania starożytności zostały zepchnięte na plan dalszy. Wykładał w tym czasie Zoltan Kadar, który za główny cel swej działalności naukowej

* Przypisy bibliograficzne do niniejszego artykułu podane zostały bez tłumaczenia, zgodnie z oryginałem artykułu.

¹ Bezüglich der Geschichte der Universität Debrecen vgl.: Zoltán Varga: *A debreceni Tudományegyetem története (Geschichte der Universität Debrecen)*, I 1914—1944. Debrecen 1967.

² Aus Gründen des begrenzten Umfanges des Artikels müssen wir von den Professoren der Klassischen Philologie absehen, obgleich unter ihnen solche Namen zu nennen sind wie Nándor Láng, Mitglied der Akademie der Wissenschaften, und Jenő Darkó, Ede Mészáros sowie Árpád Szabó, die auch auf dem Gebiet der Geschichte des Altertums bedeutende Ergebnisse erreichten.

stawiał już wtedy zbadanie klasycznej archeologii Pannonii oraz badania z zakresu historii sztuki i religii. Obecnie nadal kontynuuje te studia³.

Obsada Katedry Historii Starożytnej i obecne główne kierunki jej działalności badawczo-naukowej, ustaliły się w toku ostatniego dziesięciolecia. Zmiany zaznaczyły się w dwóch aspektach: z jednej strony priorytet uzyskały badania społeczno-ekonomiczne, z drugiej zaś — chociaż nadal kontynuowano badania Pannonii — główne zainteresowanie skupiło się na wczesnym państwie Aten, jak również na problematyce rzymskiej z okresu późnej republiki, a częściowo z okresu cesarstwa rzymskiego. Docent Egon Maroti, kierownik Katedry w latach 1959—1965, zajmuje się przede wszystkim problematyką historii doktryn ekonomicznych i społecznych republiki rzymskiej, m. in. rzymską historią agrarną w II w. p.n.e.⁴, piractwem morskim — ważnym i interesującym problemem II i I w. p.n.e.⁵ oraz ruchami niewolników w tym samym okresie⁶. W pewnym sensie problematyką tą zajmuje się st. asystent László Havas, który bada społeczno-polityczne i ekonomiczne stosunki w Rzymie w I w. p.n.e. Interesuje go nie tylko stan właścicieli ziemskich i arystokracji finansowej, lecz również skład rzymskiego plebsu oraz inne ważne problemy struktury społeczno-ekonomicznej. Stara się również wyjaśnić związek między kryzysem rzymskiej *polis* a rozwiązaniem antycznej formy posiadania oraz problem tzw. rzymskiej rewolucji i reakcję społeczeństwa, czy też zależność i powiązania powstań niewolników z walką klasową, prowadzoną przez ludność wolną. Badaniami swymi wzbogaca również dotychczasowe wiadomości o spisku Katyliny oraz o tzw. pierwszym triumwiracie⁷.

Wczesnym państwem ateńskim zajmuje się również doc. Janos Sarkady. Mimo dystansu czasowego i terenowego temat ten wiąże się również z problematyką badań pozostałych pracowników Katedry, gdyż i w tym wypadku zwrócono szczególną uwagę na antyczną formę posiadania i opartą na niej strukturę społeczeństwa. Prowadzone są również badania historii kultury. Sarkady interesuje się szczególnie rozwojem Grecji w XII i X w. p.n.e., antycznymi sposobami produkcji i wiążącej się z tym strukturą polityczną, tworzeniem się *polis*. Opracowuje również inne tematy, wiążące się z okresem archaicznym i klasycznym,

³ Eine bekanntere Zusammenfassung seiner in den 50er Jahren vollendeten Forschungen erschien 1962 unter dem Titel: Zoltán Kádár: *Die kleinasiatisch-syrischen Kulte zur Römerzeit in Ungarn*. Leiden 1962. Um unsere Anmerkungen nicht unnötig auszudehnen, sehen wir von einer ausführlichen Aufzählung der Arbeiten unserer Forscher — jetzt und auch im weiteren — ab. Wir beschränken uns nur auf die Erwähnung der wichtigeren Arbeiten.

⁴ Siehe z.B.: *Cato und „De agri cultura“*. Budapest 1966, *Scriptores Graeci et Latini*, 11. Einleitung.

⁵ Vom gleichen Verfasser: *Die Rolle der Seeräuberei unter den Anhängern des S. Pompeius; Sozialökonomische Verhältnisse im Alten Orient und im Klassischen Altertum*. Berlin 1961, s. 208—216.

⁶ Ders.: *De supliciis. Zur Frage der sizilianischen Zusammenhänge des Spartacus-Aufstandes*. *Acta Antiqua*. 1962.

⁷ Neben anderen Arbeiten siehe: Cicero: *Oratio in Catilinam I.*, Budapest 1967. Ausgabe, Einleitung, Kommentar; *Un programme sociale et économique au déclin de la république romaine*. *Acta Classica*. 1966; *Pompée et la première conjuration de Catilina*. *Acta Classica*. 1967.

a więc historię gospodarczą wczesnej Grecji, wojną peloponeską oraz podstawami społecznymi kultury greckiej⁸.

Tradycję badań Pannonii kontynuuje st. asystent Lajos Balla, mimo że jego zainteresowania naukowe wiążą się coraz bardziej z rzymską Dacją. Opublikował dotychczas interesujące dane dotyczące miast Pannonii z okresu Walentyniana oraz historii religii Prowincji. Jego epigraficzno-historyczne badania, oparte na zabytkach piśmiennictwa rzymskich prowincji naddunajskich, dotyczą przede wszystkim Pannonii i Dacji. Jeśli chodzi o Dację to celem jego badań jest przede wszystkim odtworzenie historii osadnictwa i struktury tamtejszego społeczeństwa⁹.

Przed 1945 r. badania przeszłości węgierskiej skoncentrowane były na średniowieczu. Oprócz już wspomnianych badań historii kościoła ukazywały się studia heraldyczne, historie rodów i prawa. Z tymi badaniami związane jest przede wszystkim nazwisko Istvana Rugonfalvi Kissa. Profesor Dezső Szabo, który w latach 1924—1950 był kierownikiem Katedry Historii Powszechnej, zasłużył się opracowaniem historii węgierskiego parlamentu w średniowieczu¹⁰. Spośród profesorów Uniwersytetu w Debreczynie największy wpływ na kierunek badań po wyzwoleniu, nie tylko w Debreczynie ale w całym kraju, wywarła działalność profesora Istvana Szabo, kierownika Katedry Historii Węgier (od 1950 r. Historii Średniowiecznej Węgier) w latach 1943—1959, tj. do przejścia na emeryturę. Był on pionierem prac z zakresu historii agrarnej, w których zawarł nowe spojrzenie na badania gospodarki w okresie feudalizmu i na walki wyzwolenicze z lat 1848—1849. Z biegiem lat skoncentrował swoją uwagę na historii chłopów węgierskich. Po roku 1945 w jego pracach widoczna jest coraz bardziej marksistowska interpretacja historii. Przyczyniło się to do pogłębienia badań i poziomu jego prac oraz spowodowało, że aż do śmierci w 1969 r. zachował decydujący wpływ na węgierską historię agrarną¹¹.

⁸ Seine wichtigsten Arbeiten: *Aristoteles: Athenaiion politeia* — Pseudo-Xenophon: *Athenaiion polireia*. Budapest 1954, Einleitung und Anmerkungen. *Scriptores Graeci et Latini*, 2.; *Ende des Königtums und Anfang des Archontats in Athen*. *Acta Classica*. 1967; *Attika im 12. bis 10. Jahrhundert*. *Acta Classica*. 1965; *Die Blütezeit der griechischen Kultur*, Gy. J. Szilágyi u. Zs. Ritoók. Budapest 1967.

⁹ Unter den bisher erschienenen Arbeiten besonders hervorzuheben: *Savaria invalida*. *Acta Universitatis Debreceniensis* (Im weiteren: *Acta Universitatit...*) 1963; *Zur Geschichte des religiösen Lebens von Savaria*. *Acta Classica*. 1967; *To the Questions of the Military History of Dacia in the Second Century*. *Acta Classica*. 1965; mit István Tóth: *A propos des rapports entre la Pannonie et la Dacie*. *Acta Classica*. 1968.

¹⁰ *A magyar országyűlések története (Die Geschichte der ungarischen Parliamentsitzungen) 1519—1524*. Makó 1904; *A magyar országyűlések története II. Lajos korában. (Die Geschichte der ungarischen Parliamentsitzungen zur Zeit Ladislaus II.)* Budapest 1909; *A magyarországi urbérrendezés története Mária Terézia korában I. (Geschichte der ungarischen Fronddienstordnung zur Zeit Maria Theresias)*. Der 2. Band der Arbeit ist in Manuskriptform augenblicklich im Landesarchiv zu finden.

¹¹ Unter den nach 1945 geschriebenen zahlreichen Arbeiten sind hervorzuheben: *Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. (Studien zur Geschichte der ungarischen Bauernschaft)*. Budapest 1948; *A falurendszer kialakulása Magyarországon (Herausbildung des Dorfsystems in Ungarn)*. Budapest 1966; *A prédiüm. Vizsgálódások a korai magyar gazdaság — és településtörténelem körében. (Das Prädiüm. Untersuchungen zur frühen ungarischen Wirtschafts- und Siedlungsgeschichte)*. Agrártörténeti Szemle 1963. Nr 1—2. und. 3. Unter seiner Redaktion — von ihm geschrieben bzw. mit seiner Einleitung — erschien: *A szabadságharc fővárosa Debrecen, 1849, január—május. (Die Hauptstadt des Freiheitskampfes Debrecen. Ja-*

Działalność naukowa pracowników Katedry Historii Węgier, zajmujących się średniowieczem, obejmuje w ostatnich latach dwie pokrewne dziedziny: historię agrarną i społeczną XVII—XIX w. oraz historię hajduków i chłopów komitatu Bihar. Badając życie chłopów, ich uwarstwienie oraz walki, jak również sposób gospodarowania, Katedra postawiła sobie za cel przedstawienie systemu poddaństwa w skali krajowej. Na razie dominują badania regionów — jednego komitatu lub majątku ziemskiego.

Istvan Szendrey, od roku 1964 kierownik Katedry Historii Węgier, prowadzi systematyczną działalność w obu wymienionych dziedzinach. Wynikiem tych badań, dotyczących feudalnych posiadłości ziemskich, jest opracowanie dziejów dóbr Esterhazys z Derecske¹². W kilku pracach omawia problemy społeczeństwa Debreczyna i Balmazujvaros w XIX w. oraz życie hajduków — ich walkę o wolność i utratę przez nich przywilejów¹³. Pod jego redakcją ukazał się również w 1967 r. pierwszy tom studiów historii Węgier (*Magyar Történeti Tanulmányok*), odzwierciedlający w skrócie pracę naukową Katedry, przede wszystkim ze wspomnianych dziedzin. W ramach Katedry prowadzone są również badania Janosa Balogha, który wspólnie z I. Szendrey'm opracowuje historię chłopów i rolnictwa w komitacie Bihar w XVIII w., a uściślając — rozwój rolnictwa, rolniczą produkcję towarową i miejsce chłopów biharskich w systemie poddaństwa¹⁴.

Problem hajduków odgrywa — jak z powyższego wynika — poważną rolę także u Istvana Szendrey'a, natomiast w badaniach Istvana Racza (były asystent Istvana Szabo) jest problemem czołowym. Ten ostatni zajmuje się warstwą chłopów węgierskich, posiadającą wspólne cechy z tzw. biednymi ludźmi Mołdawii, Wołoszczyzny i rejonów południowo-słowiańskich, odbywających dorywczo służbę wojskową. Jeśli chodzi o ich rolę i miejsce w społeczeństwie można się dopatrzeć w nich również wielu wspólnych cech z kozakami. Z początkiem XVII w. osiedlono wokół Debreczyna ok. 10 tys. hajduków i nadano im różne przywileje. Fakt ten uwidocznił się również w nazwie miast Hajdu i komitatu Hajdu Bihar. Badania Istvana Racza obejmują przede wszystkim XVII w., mało dotychczas pod tym aspektem zbadany. W dotychczasowych pracach zajmował się pojęciem hajductwa, jego powiązaniem wschodnio-europej-

nuar—Mai 1849). Debrecen 1948; *Agrártörténeti Tanulmányok. (Agrarhistorische Studien)* Budapest 1960.; *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában. (Die Bauernschaft un Ungarn zur Zeit des Kapitalismus)*. 1848—1914. I—II. Band. Budapest 1965.

¹² Zu den hierher passenden Arbeiten können wir vor allem: *Egy alföldi uradalom a török hódoltság után (Ein Gut des Alfölds nach der Türkenherrschaft)*. Budapest 1968, hervorheben.

¹³ *A bihari hajduk pere a hajduszabadságért*. Debrecen 1958. (*Der Prozess der Haiduken von Bihar für die Hajdukenfreiheit*); *A bihari hajdutelepek társadalma a XVIII. század végén. (Die Gesellschaft der Haidukensiedlungen in Bihar am Ende des 18. Jahrhunderts)*. Acta Universitatis... V. 1959.; *A hajduszabadság elvesztéséről. (Zum Verlust der Haidukenfreiheit)*. Alföld (Debrecen) 1967.

¹⁴ Hierzu erschien bisher ein Aufsatz: Balogh János — Szendrey István: *Bihar megye benépesülése a török hódoltság után. (Besiedlung von Bihar nach der Türkenherrschaft)*. *Magyar Történeti Tanulmányok (Studien zur ungarischen Geschichte)*. Acta Universitatis... Red. István Szendrey. Debrecen 1967.

skimi, systemem osadnictwa, strukturą społeczną i oczywiście walką o przywileje¹⁵.

Do badaczy historii agrarnej należy również Istvan Orosz, także uczeń Istvana Szabo. Jego działalność naukowa obejmuje — w ramach historii agrarnej — trzy kręgi tematyczne. Zajmuje się on historią Tokaj Hegyalja — sławnego producenta win w XVI—XVII w., utrzymującego również ożywcze stosunki handlowe z Polską. Badania te dotyczą dwóch problemów: zmian społecznych spowodowanych prawie monokulturową produkcją wina oraz wpływu prawa pierwszeństwa zakupu wina przez właścicieli ziemskich na wzmocnienie się pańszczyzny na tym terenie¹⁶. Następnie badał on szczególne i do dnia dzisiejszego kontrowersyjne poglądy wybitnego polityka reformacji, Istvana Szechenyi'sa w związku ze zniesieniem pańszczyzny¹⁷. Zajmował się także przeobrażeniami stosunków posiadania chłopów węgierskich i spowodowanymi przez nie społecznymi przegrupowaniami w pierwszych dziesięcioleciach kapitalizmu¹⁸. Znalazło to swój wyraz w książce *Magyar Mezőgardaság Története (Historia gospodarcza Węgier)* — w rozdziale poświęconym gospodarce okresu reformacji.

Badania historii nowożytnej i najnowszej obejmują inną problematykę niż historia średniowieczna. W związku z tym Instytut może się wykazać bardziej różnorodną tematyką badawczą niż w odniesieniu do średniowiecza. Badacze historii nowożytnej opracowują również tematy posiadające znaczenie w skali krajowej, chociaż liczba prac o charakterze regionalnym jest dość duża.

Pracę pionierską w naszym Uniwersytecie — zarówno w nauczaniu jak i badaniach nowożytnej historii Węgier — wykonał profesor Zoltan Varga, który w latach 1950—1964, był kierownikiem Katedry Historii Węgier, a do momentu przejścia na emeryturę (w roku 1969) uczestniczył aktywnie w pracach badawczych i dydaktycznych. Był pierwszym przedstawicielem marksistowskiej historiografii w Uniwersytecie Debreczyńskim i osiągnął znaczne wyniki w światopoglądowym i metodycznym wychowaniu nowej kadry naukowej na przestrzeni lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Jest autorem lub współautorem kilku podręczników historii dla szkół średnich i uniwersytetów. Specjalizował się w

¹⁵ *A hajduság története (Geschichte der Haiduken)*. Budapest 1957; *A magánföldesuri hajdutelepítések kérdéséhez. (Zur Frage der Haidukenansiedlungen auf Privatgutsbesitz)*. Acta Universitatis... 1961; *A hajdukérdés Bocskai István szabadságharca után. I—II. rész. (Die Haidukenfrage nach dem Freiheitskamp von István Bocskai. 1—2. Teil.)* Ebd. 1964. und 1965. Die zusammenfassende Monographie zur Geschichte der Haiduken im 17. Jahrhundert erscheint im Jahre 1969.

¹⁶ *A hegyaljai mezővárosok társadalma a 17. században (Die Gesellschaft der Städte von Hegyalja im 17. Jahrhundert)*. Agrártörténeti Tanulmányok (Agrarhistorische Studien). Red. István Szabó. Budapest 1960.; *A földesuri borelvételi jog Tokaj-Hegyalján a 16.—17. században (Weinvorkaufsrecht des Gutsherren in Tokaj-Hegyalja im 16.—17. Jahrhundert)*. Acta Universitatis... 1965.

¹⁷ *Szechenyi és a jobbágykérdés. (Szechenyi und die Leibeigenenfrage)*. Agrártörténeti Szemle. (Agrarhistorische Rundschau). 1962; *Szechenyi István és az örökvaltság. (István Szechenyi und die Erblösung)*. Magyar Történeti Tanulmányok I. Acta Universitatis... 1967.

¹⁸ *Differenciálódás és kisajátítás. (Differenzierung und Enteignung); A paraszt-ság Magyarországon a kapitalizmus korában. (Die Bauernschaft in Ungarn im Zeitalter des Kapitalismus)*. Red. István Szabó. Budapest 1965. Bd. II.; *Mándok birtokviszonyainak változásai 1870—1919. (Veränderungen in den Besitzverhältnisse von Mándok 1870—1919)*. Acta Universitatis... 1963.

badaniach okresu reformacji węgierskiej. Oprócz tego zajmował się niektórymi problemami węgierskiej walki wyzwolenczej 1848—1849¹⁹, kierował zespołem opracowującym pierwszy większy okres ruchu robotniczego w Debreczynie²⁰; pisał również artykuły na temat historii Debreczyna po wyzwoleniu²¹. Przez długie lata redagował „Roczniki Instytutu” i opublikował w nich liczne artykuły. Najważniejszą jego pracą jest książka *A Szechenyiabrazóblas fő irányai a magyar történetírásban 1851—1918 (Główne tendencje interpretacji poglądów Szechenyi'ego w historiografii węgierskiej 1851—1918)*²², która stanowi cenny wkład do historiografii węgierskiej oraz literatury polityczno-publicystycznej. Ostatnio napisał krótką historię 50-lecia Uniwersytetu w Debreczynie, dając tym samym przyczynek do stosunkowo mało opracowanej historii nauki.

Drugi zakres tematyczny — obok okresu reformacji — którym zajmuje się Instytut Historii Węgier, to problemy ruchu robotniczego. Z badaniami tymi wiąże się nazwisko Andrasa Fehera, który początkowo prowadził badania dotyczące lat 1918—1919, a ostatnio zainteresowania jego skoncentrowały się na historii po roku 1920. Prace związane z tą problematyką dotyczą częściowo tematów ogólnowęgierskich, częściowo zaś ruchu robotniczego w Debreczynie i komitacie Hajdu Bihar²³. Uczestniczył również w wydaniu źródeł dotyczących historii Republiki Rad w komitacie Hajdu Bihar. W mniejszych pracach poruszał politykę kulturalną władz miejskich Debreczyna (direktorium), walkę proletariatu wiejskiego z Balmazujvaros w 1924 r. o ziemię oraz rolę komisji narodowych w Hajdu Bihar w czasie rewolucji ludowo-demokratycznej i inne kwestie. Jego najważniejsza praca dotyczy polityki Partii Socjal-Demokratycznej w pierwszych latach kontrrewolucji. Przeprowadził w niej wszechstronną analizę dość skomplikowanych problemów. Stanowi ona nie tylko wzbogacenie materiału rzeczowego, dotyczącego ruchu socjal-demokratycznego w okresie międzywojennym, lecz daje także nowe spojrzenie na tę kwestię²⁴.

¹⁹ Darauf weist seine Arbeit *A trónfosztás (Dethronisation)* unter der Redaktion von István Szabó, seine in der erwähnten Studiensammlung: *A szabadságharc fővárosa Debrecen 1949. január—május. (Die Hauptstadt des Freiheitskampfes Debrecen, Januar—Mai 1849)*, erschienene Arbeit sowie der in der Zeitschrift *Századok* im Jahre 1949 publizierte Aufsatz: *Az államforma és kormányforma kérdése a debreceni trónfosztás után. (Zur Frage der Staats- und Regierungsform nach der Debrecener Dethronisation)*.

²⁰ *A debreceni munkásmozgalom története (Die Geschichte der Debrecener Arbeiterbewegung I.)*. Red. Zoltán Varga. Debrecen 1956. Das Buch schliesst mit dem Aufsatz über die Ereignisse in Debrecen während der Ungarischen Räterepublik von 1919 ab.

²¹ *Debrecen felszabadulás utáni politikai életének néhány kérdése. (Zu einigen Fragen des politischen Lebens von Debrecen nach der Befreiung)*. In der Zeitschrift *Alföld*, 1956; *Debrecen szerepe a földreformért folytatott harcban a felszabadulás után (Die Rolle Debrecens in dem Kampf für die Bodenreform nach der Befreiung)*. Acta Universitatis... 1956.

²² Budapest 1963.

²³ *A magyarországi munkásság 1918 júniusi sztrájkharcáról. (Die ungarische Arbeiterschaft über den Streikkampf vom Juni 1918)*. In: *Párttörténeti Közlemények* 1958, nr. 1.; *Az 1919-es proletárdiktatura Hajdu megyei történetéhez (Zur Geschichte der Proletardiktatur von 1919 im Komitat Hajdu)*. Ebd. 1959, Nr. 2. usw.

²⁴ *A Magyarországi Szociáldemokrata Párt újjászervezése és politikája 1919. aug. 6. — 1919. nov. 23. (Die Neuorganisation und Politik der Ungarischen Sozialdemokratischen Partei vom 6. August 1919 — 23. November 1919)*. In: *Párttörténeti*

Do współpracowników Katedry Historii Węgier należy profesor György Ránki, laureat nagrody Kossutha, wicedyrektor Instytutu Historii Akademii Nauk w Budapeszcie. Prowadzi badania o bardzo rozległej tematyce, z tym że w ostatnich latach główny nacisk położył na historię gospodarczą Węgier XX w. Wspólnie z Ivanem T. Berendem, profesorem Wyższej Szkoły Ekonomicznej im. Karola Marksa w Budapeszcie, zbadał i opracował prawie wszystkie ważniejsze problemy historii węgierskiego przemysłu fabrycznego i węgierskiej gospodarki do roku 1945²⁵. Zajmował się również wnikliwie problemami ekonomicznymi okresu planu 3-letniego (1947—1949)²⁶. Następną dziedziną jego zainteresowań jest historia drugiej wojny światowej. W badaniach swoich nie ogranicza się do gospodarki, lecz porusza również problemy polityczno-historyczne²⁷. Kilka artykułów poświęcił węgierskiej polityce zagranicznej okresu międzywojennego²⁸. Przy współudziale Ivana T. Berenda prześledził rozwój stosunków ekonomicznych Węgier z Niemcami faszystowskimi²⁹. Ostatnio bada główne problemy kapitalistycznej industrializacji w drugiej połowie XIX w., uwzględniając szczególnie ekonomiczny rozwój monarchii austro-węgierskiej³⁰.

W działalności naukowej instytutów historycznych naszego Uniwersytetu odrębne miejsce zajmują już dzisiaj badania z zakresu historii powszechnej, która ani w Debreczynie, ani w ogóle na Węgrzech, nie ma znaczniejszych tradycji. Musimy przyznać, że w naszym kraju historia

Közlemények 1963, nr. 1.; *A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és az 1922-es parlamenti választások* (Die Ungarische Sozialdemokratische Partei und die Parlamentswahlen von 1922). Acta Universitatis... 1965. Die Aufarbeitung erscheint in Buchform.

²⁵ Berend Iván — Ránki György: *Magyarország gyáripára 1900—1914.* (Die Fabrikindustrie Ungarns von 1900—1914). Budapest 1955; Berend T. Iván — Ránki György: *Magyarország gyáripára a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944).* (Ungarns Fabrikindustrie vor dem zweiten Weltkrieg und während des Krieges (1933—1944). Budapest 1958; Berend — Ránki: *The Hungarian Manufacturing Industry, its Place in Europe (1900—1938).* Budapest 1960. *Studia Historica* 27.; Berend T. Iván — Ránki György: *Magyarország gazdasága az első világháború után. 1919—1929.* (Die Wirtschaft Ungarns nach dem ersten Weltkrieg. 1919—1929). Budapest 1966.

²⁶ Ránki György: *Magyarország gazdasága az első 3 éves terv időszakában (1947—1949).* (Ungarns Wirtschaft in der Zeit des ersten Dreijährplanes). Budapest 1963.

²⁷ Ránki György: *Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről. Horthyista politika a második világháborúban.* (Denkschriften und Wirklichkeit zur Rolle Ungarns im zweiten Weltkriege. Horthy-Politik im. 2. Weltkrieg). Budapest 1964; Ránki György: *1944. március 19. (Magyarország német megszállása).* (19. März. 1944 — Deutsche Besetzung Ungarns). Budapest 1968.

²⁸ Ránki György: *Adatok a magyar külpolitikához a Csehszlovákia elleni agresszió idején (1937—1939).* (Angaben zur ungarischen Aussenpolitik in der Zeit der Aggression gegen die Tschechoslowakei). In Századok 1959, nr. 1. und. 2—4.; Ránki György: *A római hármás egyezmény és a német külpolitika.* (Das Dreimächteabkommen von Rom und die deutsche Aussenpolitik). Századok 1961. Nr. 4—5.; Ránki György: *A Clerk-misszió történetéhez.* (Zur Geschichte der Clerk-Mission). In: Történelmi Szemle 1967/2.

²⁹ Berend T. Iván — Ránki György: *Magyarország a fasiszta Németország „életterében” 1933—1939.* (Ungarn im „Lebensraum” des faschistischen Deutschlands). Budapest 1960.

³⁰ Berend T. Iván — Ránki György: *Nemzeti jövedelem és tőkefelhalmozás Magyarországon 1867—1914.* (Nationaleinkommen und Kapitalakkumulation in Ungarn von 1867—1914). Történelmi Szemle 1966/2. Die diesbezüglichen Forschungen werden in Buchform erscheinen.

powszechna została „odkryta” dopiero przez historiografów marksistowskich. Zespół tych specjalistów utworzył się dopiero w ostatnim piętnastoleciu. Większe osiągnięcia uzyskano na naszym Uniwersytecie dopiero w zakresie historii nowożytnej, chociaż poczyniono już pierwsze kroki nad badaniem średniowiecza. Na wymienienie zasługuje tu Janos Barta, który bada wpływ gospodarki i polityki gospodarczej Anglii na politykę gospodarczą Prus w okresie Fryderyka II³¹.

Badaniami Europy wschodniej okresu nowożytnego zajmuje się w naszym Instytucie Emil Niederhauser, współpracownik naukowy Instytutu Historii Akademii Nauk. Jako przedstawiciel historii porównawczej Europy wschodniej cieszy się w całym kraju autorytetem. Jest autorem historii Bułgarii wydanej w oddzielnym tomie. Opracował również podręcznik historii Europy wschodniej w XIX w.³² W centrum jego zainteresowań badawczych znajduje się jednak problematyka związana ze zniesieniem pańszczyzny w krajach Europy wschodniej oraz specyfika przemian mieszczańskich na tym terenie³³. W interesującym artykule porusza pogląd na historię słowianofilów³⁴. Obecnie przygotowuje obszerniejszą monografię historii porównawczej narodowych ruchów restauracyjnych.

Odrębną tematykę w pracach Katedry reprezentuje Gabor Nagy, który zajmował się walką antyfaszystowską ludu hiszpańskiego. Następnie, po 3-letnich studiach aspiranckich w Związku Radzieckim, opracował kilka problemów historycznych okresu międzywojennego. Omówił historiografię radziecką, dotyczącą Ameryki Południowej. W artykule napisanym w języku rosyjskim przedstawił rozwój stosunków gospodarczych i politycznych między Ameryką Łacińską a Związkiem Radzieckim w okresie od roku 1917 do końca lat dwudziestych. W pracy tej jest dużo nowych danych odnośnie Meksyku, a częściowo Argentyny. W nowym świetle ukazuje trudną i nadzwyczaj skomplikowaną walkę socjalistycznego kraju, jaką prowadził Związek Radziecki o rozszerzenie stosunków międzynarodowych³⁵.

³¹ *Kísérletek az angol gépek és munkamódszerek eltulajdonítására Poroszországban a XVIII. század hetvenes és nyolcvanas éveiben. (Versuche zur Aneignung englischer Maschinen und Arbeitsmethoden in Preussen in den 70—80 Jahren des XVIII. Jahrhunderts).* Acta Universitatis... 1965; *A XVIII. századi európai gabonaforgalomhoz. (Zur Frage des europäischen Getreideumsatzes in XVIII. Jahrhundert).* *Egyetemes Történeti Tanulmányok. (Studien zur Weltgeschichte).* I. Red. Gyula Tokody. 1966.

³² *Bulgária története (Die Geschichte Bulgariens).* Budapest 1959; *Kelet-Európa 1789—1900 (Osteuropa 1789—1900).* Budapest 1968. *Lesebuch für neue und neuste Weltgeschichte.*

³³ *Zur Frage der osteuropäischen Entwicklung.* *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1958. *A jobbágyfelszabadítás Kelet-Európában. (Die Leibeigenschaftsbefreiung in Osteuropa).* Budapest 1962. *Klassovaja bor'ba krest' janstva v vostočnoj Evrope vo vtoroj polovine XIX — načale XX v. Acta Universitatis...* 1963; *The problems of bourgeois transformation in Eastern and South-Eastern Europe.* *Nouvelles études historiques.* T. I. Budapest 1965.

³⁴ *Les slavophiles et les autres peuples slaves.* *Slavica.* *Annales Instituti philologiae slavicae Universitatis Debreceniensis* 1967.

³⁵ *Az első nemzetközi brigádok megalakulása és részvétele Madrid védelmében (1936 július — 1936. november).* *Die Entstehung der ersten Internationalen Brigaden und ihre Teilnahme an der Verteidigung Madris (Juli—November 1936).* *Acta Universitatis...* 1963; *Dél-Amerika a szovjet történetírásban (Südamerika in der sowje-*

Badania, wiążące się bezpośrednio lub pośrednio z dążeniami ekspansyjnymi Austrii i Niemiec, odgrywają szczególną rolę. Dotyczą one planów środkowoeuropejskich Związku Wszechniemieckiego jak również jego polityki austro-węgierskiej. Autorem prac z tego zakresu jest kierownik Katedry Historii Powszechnej³⁶. Oprócz zbadania ruchów pangermańskich przed pierwszą wojną światową oraz ich działalności ideologiczno-propagandowej autor wyznaczył sobie zadanie dokładnego przebadania kierunku ekspansji austriackiego propangermanizmu. Poza tym opracował i ocenił ówczesne ruchy Niemców węgierskich i wskazał na powiązania pomiędzy nimi a Związkiem Wszechniemieckim oraz austriackimi ugrupowaniami pangermańskimi.

Z wyżej omówioną tematyką łączą się również prace Ewy Madaras o działalności Edmunda Steinackera, czołowej postaci węgierskich Niemców z końca XIX w. oraz prace dotyczące politycznych ruchów Niemców węgierskich w Wojewodzinie po roku 1918³⁷. Pierwszy z wymienionych artykułów kreśli drogę, jaką przebył Steinacker i część niemieckiej inteligencji na obszarze Węgier, od stanowiska opozycyjnego wobec węgierskich klas panujących aż do służby imperializmu niemieckiego, do przyjęcia idei pangermańskich. Następna praca śledzi przede wszystkim wpływy, jakie upadek monarchii po roku 1918 oraz rewolucja wywarły na Niemców w Wojewodzinie.

Z badaniami niemieckich planów ekspansyjnych wiążą się badania kierownika Katedry Historiografii³⁸, który w pracach swych przedstawił istotę faszystowskiego pojmowania historii powszechnej i jej związku z poglądami teoretyków rasizmu, jak również wykazał wewnętrzne sprzeczności niemieckiej historiografii z okresu faszyzmu. Ostatnio opublikowany artykuł ukazuje proces w wyniku którego powstała w latach sześćdziesiątych XIX w. austriacka historiografia propangermańska przekształciła się wskutek upadku i zmian rewolucyjnych po pierwszej wojnie światowej w tzw. kierunek ogólnoniemiecki i stopniowo stawała się organiczną częścią niemieckiej historiografii faszystowskiej.

Ostatnio również Karoly Irinyi podjął badania wielkomocarstwowych planów ekspansyjnych Niemiec. Początkowo zajmował się historią Węgier, m. in. brał udział w opracowaniu wspomnianej już pracy poświęconej historii ruchu robotniczego w Debreczynie, był współautorem obszernego dzieła obrazującego 400-letnią historię drukarni debreczyńskiej³⁹.

tischen Geschichtsschreibung). Ebd. 1965; *SSSR i Latinskaja Amerika (iz istorii ustanowlenija politiczeskich i ekonomiceskich odnoszenij)*. Egyetemes Történeti Tanulmányok II. (Studien zur Weltgeschichte). Debrecen 1968.

³⁶ Tokody Gyula: *Az Össznémet Szövetség (Alldeutscher Verband) és közép-európai tervei 1890—1918. (Der Alldeutsche Verband und seine mitteleuropäischen Pläne von 1890—1918)*. Budapest 1959; Vom gleichen Verfasser: *Ausztria-Magyarország a Pángermán Szövetség (Alldeutscher Verband) világhuralmi terveiben (1890—1918), (Österreich-Ungarn in den Weltherrschaftsplänen des Alldeutschen Verbandes)*. Budapest 1963.

³⁷ Beide erschienen in *Acta Universitatis...* 1964 bzw. 1966.

³⁸ Tokody Gyula: *Zu einigen Fragen der deutschen faschistischen Weltgeschichtsauffassung. Nouvelles Études Historiques*. Budapest 1965; Ders.: *Der Einfluss der revolutionären Veränderungen nach dem ersten Weltkrieg auf die grossdeutsche Geschichtsschreibung*. Egyetemes Történeti Tanulmányok (Studien zur Weltgeschichte) II. Debrecen 1968. usw.

³⁹ Benda Kalman — Irinyi Karoly: *A negyszaz éves debreceni nyomda 1561—1961*. Budapest 1961.

Opublikował również godną uwagi pracę o poglądach mieszczańskiego historyka Istvana Hajnala, jednej z wybitnych postaci obydwu wojen światowych, a częściowo nawet okresu po roku 1945⁴⁰. Pierwszym ważniejszym wynikiem jego prac badawczych nad niemieckimi dążeniami ekspansyjnymi była publikacja, omawiająca wpływ planu „Europy Środkowej” Naumanna⁴¹, wydana w roku 1963. Kontynuując tę problematykę opublikował pracę o idei państwa ponadnarodowego w ujęciu Partii Socjal-Demokratycznej Austrii i podjął próbę przedstawienia politycznego i ideologicznego zbliżenia ruchu austriacko-wszechniemieckiego oraz chrześcijańsko-społecznego⁴².

Sumując powyższy przegląd wypadła zaznaczyć, że szczupłość tego artykułu, jak również zróżnicowanie tematyki badawczej, uniemożliwiają krytyczną analizę naukowej działalności Instytutu. Byliśmy zmuszeni do podawania faktów. Przedwczesna byłaby chyba także ostateczna ocena dorobku Instytutu, którego większość współpracowników jest w wieku od 30 do 40 lat, a kierownik katedry nie przekroczył 45 roku życia. Nie można więc ich kariery naukowej uważać za zakończoną. Działalność naukowa Instytutu rozwinię się w pełni dopiero w przyszłości.

НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНСТИТУТА ИСТОРИИ УНИВЕРСИТЕТА ИМ. ЛАЙША КОШУТА В ДЕБРЕЦЕНЕ

Резюме

Настоящая статья является обзорной работой. Обсуждаются научно-исследовательская проблематика и тематика отдельных кафедр, а также вклад историков университета в исследование по изучению истории Венгерской Народной Республики. Основное внимание в обзоре уделяется достижениям послевоенной венгерской историографии, исследованиям общественного движения в эпоху феодализма, а также истории рабочего движения. Большое место в работе института занимают исследования немецкой проблематики. Подводя итоги всему вышесказанному, можно отметить динамичность и творческую продуктивность Института истории Университета им. Л. Кошута.

ACTIVITÉ SCIENTIFIQUE DE L'INSTITUT HISTORIQUE DE L'UNIVERSITÉ LAJOS KOSSUTH À DEBRECEN

Résumé

L'auteur a fait dans cet article la revue des problèmes d'investigations, des questions auxquelles s'intéressent les chaires particulières et de l'apport des historiens aux recherches sur le passé de la Hongrie. Il se

⁴⁰ Hajnal István *szociológiai történetiszemleleterol*. Acta Universitatis... 1962.

⁴¹ A Naumann-fele „Mitteleuropa"-tervezet es a magyar politikai közvelemeny. Budapest 1963.

⁴² Egyetemes Történeti Tynulmamyok. I, Debrecen 1966, t. II, Debrecen 1968.

fondait surtout sur les acquisitions de l'historiographie d'après-guerre, faisant une attention particulière sur les mouvements sociaux de l'époque féodale et sur l'histoire du mouvement ouvrier. Une place importante dans les travaux des historiens de Debrecen est consacrée aux problèmes allemands. En somme, le milieu scientifique historique de l'Université a été présenté comme un centre expansible et ne cessant de se développer du point du vue scientifique.